

Ion MELNICIUC

SĂ APELĂM MAI DES LA DICȚIONARUL EXPLICATIV (II)

PRECIS – SIGUR

Involuntar, adeseori aud dialoguri de felul:

- Ești *precis* că autobuzul încă n-a plecat?
- Sunt *precis*!

Ambii vorbitori s-au exprimat greșit, dar s-au înțelese între ei. Aceasta pentru că greșeala cu pricina e atât de frecventă în uzul nostru cotidian, încât ni se pare că e absolut normal să ne exprimăm anume așa.

Să vedem cum tălmăcește cuvântul *precis* DEX-ul: „care este limpede, lămurit, clar”.

– Asta vroiau să spună cei care au dialogat? Evident că nu. Ambii conlocutori intenționau să comunice celuilalt că este *sigur* de cele afirmate.

Precis poate fi un aparat de măsurat: cântarul e *precis*, adică arată corect greutatea corpului, obiectului cântărit.

Așadar, rețineți: omul e *sigur* de cele ce spune, iar cântarul e *precis* în verificarea greutateii.

FIERBĂTOR sau PLONJOR?

Este ridicol să te folosești de un obiect, fără a ști cum se numește.

Mi s-a întâmplat să cer în magazin un *plonjor* și să fiu refuzat.

- N-avem, mi-a răspuns scurt vânzătoarea.
- Cum n-aveți, dacă îl văd expus pe poliță? insist eu.
- Care-i? întrebă doamna.
- Uite-l, doamnă, îi arăt eu cu mâna.
- Cum i-ați spus?! Încearcă să precizeze dânsa.
- Plonjor.
- Plonjon?
- Plonjor, termoplonjor.
- Eu știam că-i *kijatilnik*, îi mai zic și fierbător...

– Orice obiect trebuie numit cu numele său, doamnă. Una e *plonjorul* – „aparat electric portativ pentru fierberea unei cantități mici de apă (pentru un ceai, o cafea)”, și alta e *plonjonul* – „salt practicat în fotbal sau handbal de către portar pentru a prinde mingea”. Iar *fierbătorul* e folosit în tehnică și denumește „un aparat care servește la fierberea unor lichide”.

Așadar, nu uitați: orice obiect trebuie numit cu numele său, și nu cu unul străin.

„BAFTĂ!”

Ori de câte ori urmăresc la radio sau la televiziune unele competiții sportive sau concursuri literar-artistice la care participă în special tineretul, mă supără până la refuz un cuvânt preferat în mod excesiv de moderatorii emisiunilor. Aceștia le doresc participanților „*baftă!*”. Știam cuvântul, dar am consultat totuși dicționarul ca să-mi pot explica mie însumi de ce mă șochează acest cuvânt. Răspunsul nu s-a lăsat așteptat:

Baftă (argotic și familiar). Noroc, șansă (din țigănescul *baht*. Cf. tc. *baht*).

Adică e un cuvânt împrumutat care a rămas la periferia limbii literare și este preferabil în situațiile recomandate de dicționar. De ce atunci îl preferă intelectualii noștri în detrimentul frumoaselor și binecunoscutele cuvinte: *noroc*, *succes*?

LA STAȚIONAR?

În limbajul studentesc e foarte frecventă exprimarea „sunt student la staționar”. Vorbitorii cu pricina nu cunosc sensul termenului *staționar*, și anume: „care stagnează, care nu variază câtva timp, constant”. Corect e să spunem *student la zi* sau *cu frecvență*, care e altceva decât învățământul *fără frecvență* sau chiar *seral*. Iar în ultimul timp și *la distanță*. Greșeala, ușor de observat, e foarte gravă, căci sensurile cuvintelor confundabile (*staționar* și *la zi*) sunt net distincte.

E bine să știm că *staționar* denumește, în accepție medicală, un „dispensar pentru îngrijirea bolnavilor”. Dicționarele atestă și alte semnificații, mai puțin frecvente la noi.

Așadar, în instituțiile de învățământ superior sunt două forme de învățământ: *la zi* (cu *frecvență*) și *fără frecvență*.

LOCATAR – LOCUITOR

Dacă nu suntem atenți la felul cum le utilizăm, paronimele oricând ne pot juca festa. Cauza este cea cunoscută: ele sunt apropiate fonetic și de aceea deseori le confundăm. În special când nu cântărim îndeajuns cuvântul sau nu cunoaștem sensurile cuvintelor apropiate ca fonetism, cum ar fi: *a adapta* – *a adopta*, *federal* – *federativ*, *locuitor* – *locatar*.

Asupra ultimelor aș vrea să vă atrag în mod special atenția. Dacă *locuitor* e cunoscut de toată lumea, apoi *locatar* – de mai puțini vorbitori, de unde și confuzia lor. Cineva spunea la radio că a fost într-o țară unde sunt numai 500 de mii de *locatari*. Concluzia am făcut-o pe loc: dânsul nu cunoaște semnificația acestui cuvânt și l-a confundat cu *locuitori*. **DEX**-ul clarifică situația: *locatar* e „persoana care locuiește stabil, permanent într-

un imobil; chirieș”. Aceeași persoană poate fi numită *locuitor* (în raport cu orașul) și *locatar* (în raport cu imobilul, casa în care locuiește). Spunem, de exemplu, *locuitorii* orașului Chișinău, dar *locatarii* blocului nr. 11 din str. Florilor.

A DOVEDI sau A REUȘI?

Ori de câte ori mai aud greșeli de vorbire, care au fost semnalate și condamnate în repetate rânduri, mă tot întreb: ce mai trebuie să facem ca să scăpăm de ele? Răspunsul, mi se pare, e univoc: să-i atenționăm pe vorbitorii în cauză pe toate căile și cu orice ocazie, până vor conștientiza că trebuie, în cele din urmă, să se decică de prostul obicei de a vorbi cu greșeli. Spunem astea, ca să nu ni se reproșeze că prea mult vorbim despre aceeași greșeală. Trebuie să recunoaștem cu toții că foarte mulți vorbitori de la noi substituie verbul *a reuși* prin *a dovedi* în virtutea unei practici vicioase. Pentru a evita această confuzie semantică, e necesar să cunoaștem elementar sensurile lor distincte: *a dovedi* înseamnă „a demonstra cu probe, argumente un adevăr, o realitate”; pe când *a reuși* are sensul de „a ajunge la un rezultat dorit; a izbuti, a izbândi”.

Spunem, de exemplu, *Am reușit* să ajung la timp acasă, și nu *Am dovedit* să ajung; sau: *N-am reușit* să termin de citit romanul.

Pentru a reuși să scăpați de această greșeală, consultați dicționarul.

E BINE SĂ FII AUTORITAR?

De obicei, *autoritar* apare pe lângă substantivele *șef*, *director*, *conducător*.

Cine zice că X este un șef autoritar, o face din cele mai bune intenții – dorește să-i facă șefului un compliment, chipurile, „e omul stimat, agreat de subalterni”, adică se bucură de autoritate. Dar intențiile nu i-au reușit, pentru că *autoritar* înseamnă „persoană care își impune autoritatea în mod voit, adică se cere stimat, respectat, lăudat”. Distinsul lingvist Valentin Mândăcanu persiflează utilizarea incorectă a acestui cuvânt în felul următor: „Directorul nostru este *autoritar*, dar fără autoritate”.

Concluzia se cere de la sine: *autoritar* denotă o semnificație negativă; director *autoritar* înseamnă unul care nu se bucură de autoritate, nu este agreat, dar și-o impune el însuși.

Corect e să spunem *om (director, șef) cu autoritate*.

„POPORUL CAPELĂI”?!?

Se pare că oricine știe ce înseamnă *popor* – „totalitatea locuitorilor unei țări, populația unei țări; cetățenii unui stat; națiune, neam”. Acestea sunt sensurile uzuale ale cuvântului, sensuri cunoscute, acceptate și folosite de toți vorbitorii în mod curent. Dar **DEX**-ul atestă și sensurile învechite ale cuvântului, ieșite din uz, ceea ce ne face să credem că sunt necunoscute majorității vorbitorilor. E vorba de semnificațiile arhaice ale substantivului

popor: „populația unei cetăți, a unui oraș, a unui sat (ori a unei părți dintr-un sat) sau a unei unități teritoriale formate din mai multe sate”.

Oricât de straniu ar părea, dar unui ziarist i-a căzut pe plac anume sensul învechit al cuvântului în cauză și ne informează: „Ieri dimineață tot *poporul* se grăbea la serviciu. La orele de vârf *poporul* aștepta în stații. Pentru tot *poporul capitalei*, care numără circa 800.000 de oameni, 80 de autobuze și 200 de troleibuze înseamnă prea puțin. *Poporul* dă câte 1 leu și se ticsește în microbuz, numai să ajungă în centru”.

Așadar, dacă e să credem ziaristului, tot *poporul capitalei* se grăbește dimineața la serviciu. E incredibilă această afirmație, căci în capitală mai sunt și oameni bătrâni, bolnavi, micuți care, firește, mai stau și pe acasă.

Dar mai șochează ceva: de ce *poporul capitalei*, și nu *locuitorii, orășenii, populația*?

Ziaristul a comis, din grabă, două greșeli: una de logică și alta de exprimare.

Concluzia: să nu ne pripim în alegerea cuvântului potrivit.

NUMĂRUL DE ÎNMATRICULARE A MAȘINII

În lucrarea lui Valentin Guțu, intitulată **Dicționar al greșelilor de limbă**, apărută acum cinci ani la Editura Arc, sunt analizate nouă greșeli de exprimare privind substantivul *număr*. În treacăt fie spus, extensiunea conținutului semantic al acestui cuvânt nu cunoaște limită. Cineva a constatat că vorbitorii își permit nepermisul în „universalizarea” lui semantică.

În cele ce urmează ne vom referi doar la domeniul circulației rutiere. Chiar zilele trecute cineva îmi spunea că poliția i-a luat *numerele de la mașină*.

Eu, firește, m-am făcut că nu-l înțeleg și l-am întrebat curios:

– Cum adică, ți-au luat *numerele*? Care *numere*? Cum poate polițistul să ia niște *numere* imprimate pe o placă metalică?

– Păi, despre asta e vorba. Mi-a demontat placa cu numerele mașinii.

– Acum am înțeles. Te-a deposedat de *numărul de înmatriculare* al automobilului dumitale.

– Dar eu cum am spus? Nu tot așa?

– Nu chiar, precizez eu. Dumneata ai spus *numerele mașinii*. Astfel am putea spune doar despre numărul unei mașini (automobil) sportive care, într-adevăr, e numerotat, convențional, pentru a o deosebi de celelalte mașini participante la o competiție sportivă.

Pentru cazul nostru termenul adecvat e *numărul de înmatriculare*.

ORE DE LUCRU sau PROGRAM?

Deloc ușor să alegi, vorba poetului, „cuvântul ce exprimă adevărul” în situația în care pentru aceeași noțiune avem două-trei sau chiar mai multe cuvinte. Pentru durata de timp cuprinsă între momentul de deschidere și cel de închidere a unui magazin, să zicem, dispunem de mai mulți termeni:

ore de lucru, program de lucru, regim de lucru, lucrăm de la... până la, magazinul e deschis de la ora... până la ora... etc. S-ar părea că problema e doar în preferința unui sau altui termen. Aceasta în aparență. Dacă însă analizăm conținutul semantic al expresiilor enumerate, ne convingem, fără prea multe eforturi, că ele totuși diferă ca nuanțe semantice.

Ore de lucru nu denumește cu precizie durata de timp între începutul și sfârșitul activității unei organizații, instituții, deoarece ele includ și orele de prânz (pauza).

Regim de lucru înseamnă „mod de lucru al unui aparat, al unei instituții, organizații”. Am putea spune *Magazinul lucrează în regim nonstop*.

Program de lucru ni se pare cel mai reușit termen pentru noțiunea în discuție. Și iată de ce: *program* înseamnă „un plan de activitate repartizată pe etape” (în cazul nostru: începutul, sfârșitul și pauza de prânz). Alta e vorba că *program* include și ideea de *activitate*, ceea ce înseamnă că, dacă am spus *program*, nu mai e nevoie să precizăm: *de lucru*, adică e oarecum *pleonastic*. De aceea vă recomandăm un stil telegrafic.

Program: 8-20; oră de prânz: 12-13. Celelalte formulări (*magazinul e deschis între orele...*) nu sunt economice și deci nerecomandabile.

BIROU, dar și BAROU

În ultimul timp în municipiul Chișinău a apărut o firmă nouă: *barou de avocați*. Necunoscând acest termen (*barou*), mulți se întrebă dacă e sinonim cu *birou*. Firește, nu. Pe peretele unei clădiri din str. Bănulescu-Bodoni am observat două firme alăturate: *Barou de avocați* și *Birou de avocați*.

Recunosc: nu cunoșteam termenul *barou* și m-am grăbit să-i întreb pe specialiștii în domeniu. Mi s-a răspuns că e vorba de o *asociație de avocați*. Am consultat și dicționarele. **DEX**-ul dă următoarea explicație: „corp al avocaților, organizat (în trecut) pe lângă un tribunal sau o curte de apel”. Adică *barou* reflectă o realitate din trecut. E un istorism readus în realitatea noastră. Dicționarul de neologisme nu mai folosește remarcă „în trecut” și definește noțiunea dată astfel: „(în unele țări) organizație profesională a avocaților dintr-o anumită unitate administrativ-teritorială”. Prin urmare, *baroul* nu poate fi confundat cu *biroul* de avocați, care înseamnă „organizație de avocați care acordă asistență juridică populației”.

Așadar, *barou* și *birou* sunt termeni juridici, apropiați ca structură sonoră, dar cu semnificații diferite. Atare cuvinte se numesc paronime.